

Magdalena Smoleń-Wawrzusiszyn
Lublin
lumina@kul.lublin.pl

Alina Naruszewicz-Duchlińska, Mariusz Rutkowski, Nowe zjawiska w języku, tekście i komunikacji, Olsztyn 2006, ss. 373

Intensywne przemiany społeczno-kulturowe w ostatnim dziesięcioleciu (przede wszystkim globalizacja i mediatyzacja rzeczywistości) nadają nowe oblicze formom międzyludzkiej komunikacji, w tym komunikacji językowej. Wielość płaszczyzn, na których owe zmiany można zaobserwować i rejestrować, potwierdzają opracowania zgromadzone w omawianym tomie, będącym zbiorem referatów wygłoszonych podczas konferencji językoznawczej, która odbyła się w Olsztynie w dniach 5-7 maja 2005 r. z inicjatywy Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Wzięło w niej udział ponad 60 badaczy z licznych ośrodków krajowych, a także goście zagraniczni.

Jak zaznacza we *Wstępie* Mariusz Rutkowski, poruszając kwestię struktury książki, ściśle rozgraniczenie płaszczyzn języka, tekstu i komunikacji w wielu wypadkach było trudne i dlatego wymagało arbitralnych rozstrzygnięć. „W zakres dociekań językowych – wyjaśnia współredaktor tomu – włączyliśmy przede wszystkim te artykuły, których autorzy poddają refleksji zagadnienia struktury gramatycznej, zjawiska leksyki i frazeologii, a więc elementy systemowe. Hasło «tekst» obejmuje z kolei prace poświęcone konkretnym przejawom nowości językowych w przejawach tekstowych. W ostatniej części zgrupowane są artykuły stanowiące różnorodne – teoretyczne, metodologiczne i problemowe – próby uchwycenia nowych przejawów szeroko pojętej komunikacji. Dominują tu teksty nastawione na opis komunikowania medialnego, ale obok nich są też teksty poświęcone nowym aspektom dobrze już zakorzenionych sytuacji komunikacyjnych – jak choćby dyskursu szkolnego” (s. 8).

Prezentowana publikacja zawiera 44 artykuły. Jej kompozycja odzwierciedla obszary badawcze wyznaczone tytułem – artykuły zgrupowane są w 3 rozdziałach: *Język*, *Tekst* i *Komunikacja*, co – jak czytaliśmy wyżej – nie było łatwym zadaniem dla redaktorów, ale dla czytelnika jest to układ bardzo korzystny, bo przejrzysty i dzięki temu ułatwiający poruszanie się w tak licznych wyborze opracowań.

W rozdziale I – najobszerniejszym – zamieszczono 18 tekstów. Część tę inicjują artykuły poświęcone problematyce języka współczesnej młodzieży. I tak, Anna Piotrowicz omawia pozytywne i negatywne zachowania językowe pokolenia nastolatków, które zaobserwowała w potocznych, nieoficjalnych sytuacjach komunikacyjnych, w kontaktach zarówno rówieśniczych, jak i z osobami dorosłymi. Z kolei Agnieszka Rypel podjęła problematykę etyki słowa w języku młodzieży szkolnej, konkludując swoje rozważania stwierdzeniem, iż „uświadomienie etycznego wymiaru komunikacji językowej jest jednym z najważniejszych zadań kształcenia językowego w szkole” (s.23). Danuta Jastrzębska-Golonka skupiła się natomiast na gwarze studenckiej, opisując najczęściej stosowane przez żaków mechanizmy frazeologiczne i słowotwórcze służące tworzeniu nowych struktur gramatycznych.

Zagadnieniom związanym ze specyfiką języków środowiskowych i słownictwu specjalistycznemu poświęcone są teksty Iwony Artowicz-Skowrońskiej oraz Małgorzaty Witaszek-Samborskiej. Pierwsza z wymienionych badaczek zajęła się pojęciem języka familijnego, stawiając pytanie o jego status w strukturze polszczyzny (odmiana czy socjolekt?). Rozważania na ten temat skłoniły autorkę do stwierdzenia, iż najbardziej odpowiednim potraktowaniem zjawisk dotyczących komunikacji w rodzinie będzie określenie ich mianem familektu – czyli specyficznego rodzaju socjolektu z cechami powszechności i ogólności. Natomiast M. Witaszek-Samborska, na podstawie imponującego – obejmującego ok. 200 000 przepisów pochodzących z czasopism kulinarnych i kobiecych – korpusu tekstowego, omawia innowacje w słownictwie kulinarnym współczesnej polszczyzny ogólnej uwarunkowane zapożyczeniami z języków obcych (angielskiego, francuskiego, włoskiego, hiszpańskiego, tureckiego, japońskiego, chińskiego).

Stosunkowo obszerny jest blok z zakresu badań onomastycznych. Renata Bizior podejmuje zagadnienie uwarunkowań najnowszej warstwy imienniczej, skupiając się przede wszystkim na nowych imionach modnych i ich pozycjach rangowych, na formach wzbogacających utrwalony od dawna zasób imion, motywacjach, jakimi kierują się nadający imiona, nowych rodzajach znaczeń proprialnych oraz czynnikach, które modelują powyższe cechy. W tym samym obszarze badawczym sytuuje się artykuł Anny Tomeckiej-Mirek, która pisze o imionach podwójnych na tle tradycji imienniczej XX wieku. Natomiast Małgorzata Rutkiewicz-Hanczewska opisuje przestrzeń późnonowoczesnego Poznania z perspektywy przemian procesów onimicznych. Autorka zastanawia się nad tym, jakie miejsce w owej przestrzeni zajmuje jednostka i jak wyraża się jej tożsamość w językowej przestrzeni miasta. Z kolei Halszka Górny zajęła się opisem tendencji nazewniczych wybranego typu urbonimów, jakimi są nazwy biur tłumaczeń, w kontekście współczesnej mody językowej. Zasadniczą obserwacją Autor-

ki jest intensywny wpływ obcych elementów językowych i depolonizacja nazewnictwa w badanej subkategorii onimicznej. W polu zainteresowań Izy Matusiak znalazły się tendencje nazewnicze w środowisku subkulturowym, które tworzą wykonawcy hip hopu – stylu muzycznego obecnego w polskiej kulturze popularnej od połowy lat 90.

Pozostałe teksty z tego rozdziału dotyczą innowacji na poziomie słowotwórczym, leksykalnym i składniowym, bądź to wyłącznie w ramach systemu polszczyzny, bądź w zakresie interferencji obcojęzycznych.

Artykuł Piotra Flicińskiego poświęcony jest zagadnieniom frazeologii potocznej w polszczyźnie ogólnej. Opierając się na materiale 3 słowników frazeologicznych początku XXI w. (*Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny* S. Bąby, J. Liberka, Warszawa 2001; *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego* P. Müldnera-Nieckowskiego, Warszawa 2003; *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, Warszawa 2005), Autor zastanawia się nad tym, jakie czynniki przemawiają za potocznością frazeologizmu.

Tomasz Nowak przedstawił zagadnienie składniowe: zanalizował przyimki graficznie złożone: *we wnętrzu* i *w środku* na tle zaznaczającej się we współczesnej polszczyźnie tendencji do przechodzenia od form syntetycznych do analitycznych. Jak się okazuje, status omawianych jednostek nie jest łatwy do jednoznacznego określenia: z jednej strony są to bowiem odrębne całości znaczeniowe, z drugiej jednak – poszczególne ich fragmenty, rozpatrywane na płaszczyźnie czysto strukturalnej, wykazują pewną samodzielność.

Z kolei Sebastian Żurowski zajął się najnowszymi elementami morfologicznymi obcego pochodzenia w zasobie formantów negatywnych polszczyzny (*dys-*, *in-*, *non-*), wyznaczając sobie za cel ustalenie nie tylko ich ogólnej produktywności, ale przede wszystkim określenie ich statusu, czyli tego, na ile są to rzeczywiście produktywne prefiksy języka polskiego.

W nurcie badań z zakresu słowotwórstwa mieści się też opracowanie Małgorzaty Urban, poświęcone typom przymiotnikowej adaptacji zapożyczeń do systemu słowotwórczego polszczyzny. Materiał badawczy Autorka wyekscerpowiała z 2 opracowań pod red. T. Smółkowej: *Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1985-1992*, Kraków 1998 oraz *Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1993-2000*, Kraków 2004 (stąd 2 pierwsze tomy).

Natomiast Izabela Różycka podejmuje rozważania dotyczące niełatwej do opisu kategorii związanej z czasownikiem – aspektu. Do niezwykle obszernej problematyki zagadnień badawczych związanych z tą kategorią Autorka dołącza kolejną kwestię, sygnalizując pewne widoczne w j. polskim zjawiska dotyczące aspektu wybranych grup nowszych czasowników obcego pochodzenia. Jak pisze, „mając [...] do czynie-

nia z nowymi czasownikami obcego pochodzenia, nawet jeśli dysponujemy wiedzą o ich znaczeniu leksykalnym [...], często nie mamy odpowiedniej wiedzy o możliwych typowych kontekstach ich użycia i, co z tego wynika, o właściwych im zachowaniach aspektowych” (s. 87-88).

Komparatystyczny (w zakresie gramatyki komparatywnej polsko-francuskiej) charakter ma artykuł Aleksandry Walkiewicz zatytułowany *Cechy gramatyczne polskich form bezosobnika w świetle ich przekładu na język francuski*. Badaczka pokazuje, jak sposób tłumaczenia form gramatycznych jednego języka może wpłynąć na uwydatnienie cech gramatycznych owych form.

Indywidualny – w sensie merytorycznym – charakter mają pozostałe 2 teksty: Renaty Makarewicz, omawiający nowe zjawiska językowe w szkolnej edukacji polonistycznej, uwarunkowane nowymi możliwościami międzyludzkiej komunikacji (telefonii komórkowej, Internet), oraz Haliny Kamczyckiej, która (wpisując się w nurt badań nad dialektem północnokresowym) na podstawie analizy języka serwisów informacyjnych polskiej rozgłośni radiowej na Litwie dowodzi konserwatyizmu polszczyzny wileńskiej, zwracając także uwagę na obecność w niej interferencji języka litewskiego czy rosyjskiego.

W części II, poświęconej zjawiskom innowacyjnym na poziomie tekstu, zgromadzono 10 artykułów. Ponieważ pojęcie *tekstu* może być rozumiane bardzo różnorodnie, w związku z tym przedstawione zjawiska sytuują się w rozmaitych obszarach komunikacji kulturowej: są tu opracowania związane z przekazami medialnymi (radiowymi, prasowymi, telewizyjnymi), regionalnymi, subkulturowymi czy też z translatoryką.

W bloku „medialnym” mieszczą się następujące artykuły: Katarzyny Zawilskiej, poświęcony modzie na pewien typ nagłówków prasowych (nawiązujących do obszaru kultury popularnej, czerpiących ze skojarzeń z kulturą masową reprezentowaną przez telewizję i radio) w „Gazecie Wyborczej”, Renaty Radzkiej, omawiający materiałowo wizerunek Ukrainca kreowany i utrwalany w prasie polskiej po 1989 r., natomiast metodologicznie – kwestię medialnej struktury stereotypu narodowego, Agaty Małyksi, opisujący przemiany gatunkowe w audycjach radiowych, Wilgi Herman, w którym Autorka pisze o popularyzatorskiej roli radia i telewizji w zakresie szerzenia się polszczyzny potocznej (leksemów, frazemów i frazeologizmów) oraz Bernadetty Darskiej, rozważający pragmatyczno-społeczne funkcje felietonów prasowych 3 współczesnych publicystek (Kingi Dunin, Manueli Gretkowskiej, Izabeli Filipiak).

Pozostałe artykuły przedstawiają zagadnienia ze zróżnicowanych kręgów badawczych.

Analizą języka kościoła w kontekście powojennych przemian kulturowych zajęła się Katarzyna Skowronek, wybierając jako materiał badawczy listy pasterskie episkopatu

Polski na temat mediów, wystosowane do wiernych w latach 1946-2005. Taki rozległy przedział czasowy pozwolił Autorce pokazać pewną ewolucję zarówno w sferze kształtu językowego owych listów, jak i utrwalonego w nich sposobu myślenia o mediach.

Krystyna Bojałkowska, zainteresowana wpływem języka angielskiego na język polski nie tylko w sferze leksyki, skupiła się na imiesłowach przysłówkowych uprzednich, podejmując próbę ustalenia typowych użycí owych imiesłowów w badanych przez siebie tłumaczeniach powieści anglojęzycznych oraz zbadania, czym one się różnią od użycí charakterystycznych dla tekstów oryginalnie polskich.

Przedmiotem artykułu Lecha Krajewskiego są antyprzysłowia tworzone przez młodzież zarówno we wzajemnych kontaktach mówionych, jak i pisanych. Te specyficzne jednostki językowo-tekstowe Autor omawia na materiale olsztyńskiego grafitti oraz tekstów słyszanych w trakcie spotkań ze studentami, uczniami, żołnierzami, a nawet przestępcami.

Z kolei Justyna Makowska, opierając się na tekstach przekładów *Lekarza mimo woli* Moliera na gwara podhalańską, omawia problematykę tłumaczeń intrajęzykowych, skupiając się na prezentacji najważniejszych trudności, z jakimi muszą zmagać się pisarze podejmujący się translacji regionalnej.

Opracowanie Ewy Oronowicz-Kidy, zamykające część II omawianej publikacji, poświadcza możliwość odczytania śladów przemian politycznych i społeczno-gospodarczych ostatniego ćwierćwiecza w środowisku wiejskim w źródłach, które mogą niektórych zaskoczyć – w tekstach piosenek ludowych (Autorka przebadła pod tym kątem piosenki zespołu śpiewaczego z Pivody w województwie podkarpackim). Teksty ludowe bardzo dobrze dokumentują – mające swoje odzwierciedlenie także w sferze językowej – zderzenie się na wsi świata dawnych realiów i kultury wiejskiej ze światem współczesnej techniki i cywilizacji.

W ostatnim rozdziale – dzięki lekturze 16 artykułów – czytelnik ma możliwość zapoznania się z różnorodnością nowych zjawisk zaobserwowanych przez badaczy w sferze szeroko rozumianej komunikacji.

Aleksander Kliklewicz jako nowe zjawisko w komunikacji językowej omawia dyfuzję semantyczną (na przykładzie przymiotnika *wirtualny*), którą rozumie jako „niedookreślenie czy też niezdeteminowanie treści znaków językowych różnego formatu (morfemów, leksemów, zdań), brak ostrych granic między znaczeniami i kategoriami znaczeniowymi z semantycznym systemie języka oraz w komunikacji językowej” (s. 237).

Paweł Nowak zajął się problematyką formy informacji i informowania oraz ich miejsca w przestrzeni komunikacji medialnej. Autor zauważa m.in. że „przekazy informacyjne we współczesnej komunikacji medialnej nie mają charakteru homogenicznego,

tylko balansują na granicy pomiędzy gatunkami informacyjnymi i gatunkami publicystycznymi, tworzą nowy rodzaj wypowiedzi, w którym nadawcy próbują połączyć przeciwstawne zjawiska i pojęcia: obiektywizację z subiektywizmem, aktualność z komentarzem i oceną, nieprzewidywalność treści z nieprzewidywalnością formy” (s. 253).

Z kolei Jacek Wasilewski podjął temat nowych strategii komunikowania się w zestawieniu z formami tradycyjnymi, mając na celu nie tworzenie nowych typologii komunikowania się, ale analizę sytuacji komunikacyjnej, rozważanej na 2 płaszczyznach: w mediach o charakterze prywatnym (SMS i poczta gołębia) oraz mediach o charakterze półprywatnym-półpublicznym (chatroom i galeria toaletowa).

O przyczynach zakłóceń skutecznego komunikowania za pośrednictwem czynności pozasłownej traktuje artykuł Ewy Jarmołowicz. Taka czynnością mogą być na przykład nowe elementy gestykulacyjne źle odczytane w danej sytuacji komunikacyjnej.

Edyta Pałuszyńska, na podstawie analizy programu Kamila Durczoka „Debata”, pokazuje innowacyjne elementy w gatunku mowy i dyskursu społecznego, jakim jest publiczna debata – zwraca uwagę m.in. na przeorientowanie w nim celu komunikacyjnego na cel medialny, co przejawia się dominacją intencji perswazyjnej programu nad porozumieniem interakcji studyjnej.

Zagadnienie nowych kryteriów w budowaniu opozycji *my–oni* (funkcjonującej w języku polityki od początku jego istnienia) w przemówieniach polskich premierów z lat 1997-2004 przedstawiła Anna Zekin-Kompanowska. Za podstawowy cel budowania tej opozycji Autorka uznała dowartościowywanie *nas* dzięki uwydatnieniu odczuwanych w obecnej chwili błędów i negatywnych stron *onych*.

Jolanta Piwowar zajęła się kategoriami redundancji i entropii w przekazie perswazyjnym, konkludując swoje rozważania stwierdzeniem, iż kategorie te, dotychczas jeszcze odpowiednio niewyeksponowane w literaturze przedmiotu, stanowią istotne uzupełnienie repertuaru środków zaliczanych do szeroko pojętej perswazji.

Przedmiotem zainteresowania Renaty Dybalskiej jest natomiast najstarsza forma promocji reklamowej, czyli outdoor (reklama zewnętrzna). Autorka przedstawia wady i zalety tego rodzaju komunikacji, zastanawiając się nad tym, jakie czynniki sprawiają, iż outdoor ma obecnie dużą siłę oddziaływania na odbiorców i – według prognoz badaczy – może stać się jednym z ważniejszych składników komunikacji zintegrowanej.

Małgorzata Latoch-Zielińska i Iwona Morawska prezentują wyniki badań ankietowych, przeprowadzonych wśród młodzieży szkół średnich (112 osób). Zasadniczym celem tych badań było zbadanie funkcjonowania młodych ludzi w komunikacji internetowej i ich stosunku do niej. Konkluzją Auterek – wynikającą z niepokojących danych sondażowych – jest postulat pilnej potrzeby włączania w obszar teorii i prak-

tyki dydaktycznej działań, które pomogłyby młodzieży właściwie korzystać z komunikacji sieciowej.

Karolina Kutereba zastanawia się nad tym, czy emotikony są przejawem nowej funkcji znaków przestankowych we współczesnej polszczyźnie. Przemyślenia badaczki nie napawają optymizmem – polszczyzna internetowa wyraźnie wskazuje na dążenie do wyeliminowania tradycji interpunkcyjnej. Powszechność stosowania emotikonów doprowadziła bowiem do pogłębienia się procesu spadku umiejętności wykorzystywania tradycyjnych środków językowych w międzyludzkiej komunikacji.

Tomasz Chodowiec, wybierając jako materiał egzemplifikacyjny stronę internetową aktorki Krystyny Jandy, zajmuje się strukturą strony WWW jako przykładem współczesnego modelu komunikowania językowego.

Z kolei Bernhard Brehmer rozważa styl polskiej komunikacji czatowej, stawiając pytanie o to, czy język używany na czacie tworzy odrębną odmianę języka polskiego, czy też reprezentuje on tylko zlepek różnych jego odmian. Przeprowadzone analizy skłaniają Autora do przyjęcia drugiej z wymienionych hipotez.

Zjawisko agresji werbalnej w komentarzach internetowych omawiają Sebastian Przybyszewski i Mariusz Rutkowski. Przedstawione opracowanie autorzy potraktowali jedynie jako zarys podjętej problematyki, zasygnalizowali jednak kilka ważnych zagadnień, np. kwestię adresata agresywnych zachowań, mechanizmy agresji werbalnej czy zróżnicowanie jej intensywności w zależności od tematyki dyskusji i płci interlokutorów.

O komizmie w polskich internetowych listach dyskusyjnych pisze Alina Naruszewicz-Duchlińska, rozważając wyznaczniki strukturalno-funkcjonalne owych listów i wskazując typowe wykładniki ich komizmu. Swoje obserwacje Autorka kończy uwagą, iż „odwołując się do teorii ról, można powiedzieć, że w Sieci zawsze znajdzie się miejsce dla błazna, szczególnie jeśli jest inteligentny” (s. 357).

Natomiast Katarzyna Sobstyl zajęła się poszukiwaniem różnic i podobieństw pomiędzy ogłoszeniami towarzysko-matrymonialnymi zamieszczanymi w prasie i Internecie. W jej obszarze badawczym znalazły się dwa wybrane aspekty omawianej problematyki: struktura zamieszczanych tekstów oraz sposoby kreowania obrazu nadawcy i idealnego partnera.

Część „komunikacyjną” wieńczy artykuł Moniki Winiarskiej: *SMS – wielofunkcyjna hybryda jako kreatywny czy wręcz destrukcyjny sposób komunikacji przedstawicieli generacji „text-u”*. Tak nazwaną generacją jest pokolenie nastolatków w wieku 16-19 lat. Oceniając ich dyskurs SMS-owy, Autorka dostrzega w nim zarówno cechy pozytywne (zwięzłość, niekonwencjonalny styl, kreatywność), jak i negatywne (nasylenie wulgaryzmami, ubogie słownictwo). M. Winiarska traktuje swoje uwagi jako

inspirację do dalszych badań nad podjętym zagadnieniem, gdyż każdy dyskurs jako forma języka ulega ciągłym modyfikacjom, wymaga więc stałej obserwacji i uwagi badaczy międzyludzkiej komunikacji.

Recenzowany tom to bardzo cenna publikacja, gromadząca efekty badań naukowych nad różnymi aspektami komunikacji językowej i prezentująca interesujące prace zarówno materiałowe, jak i teoretyczno-metodologiczne. Szeroki zakres tematyczny może być dla czytelników czynnikiem inspirującym do obserwacji i przemyśleń. Autorami opracowań są językoznawcy, ale nie oznacza to, iż tylko grono badaczy tejże specjalności będzie niniejszą publikacją zainteresowane. Ze względu na rozległość i różnorodność sfer badawczych można ją polecić chociażby specjalistom od komunikologii (choć pozornie tylko ostatni rozdział jest z nią z nazwy powiązany), która – jako ciągle kształtująca się w Polsce dziedzina badań – ma bardzo zróżnicowane obszary naukowej penetracji, co wynika z ogromnej różnorodności ludzkich działań komunikacyjnych. Ich prezentacja z perspektywy językoznawczej może więc mieć dla komunikologów znaczące walory poznawcze.